

УДК 338.06

Давидюк О.О.
здобувач кафедри фінансів

Чернігівського національного технологічного університету

ФІНАНСОВІ ВИМІРИ МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ КОНФЛІКТІВ ПІДПРИЄМСТВ

FINANCIAL CONFLICTS OF ECONOMIC DIMENSIONS OF MITIGATION ENTERPRISES

АНОТАЦІЯ

Досліджено, що основним інструментом мінімізації ризиків та вирішення економічних конфліктів в сучасних умовах залишається формування фінансових фондів з метою покриття очікуваних негативних фінансових наслідків та антикризового управління. Запропоновані інструменти виміру фінансового забезпечення мінімізації економічних конфліктів на аграрних підприємствах з урахуванням специфіки їх виробництва. Зроблені висновки щодо превентивного застосування заходів та програм безконфліктного управління.

Ключові слова: фінансовий вимір, мінімізація, економічний конфлікт, безконфліктне управління, аграрні підприємства.

АННОТАЦИЯ

Исследовано, что основным инструментом минимизации рисков и решения экономических конфликтов в современных условиях остается формирование финансовых фондов с целью покрытия ожидаемых негативных финансовых последствий и антикризисного управления. Предложенные инструменты измерения и оценки финансового обеспечения минимизации экономических конфликтов на аграрных предприятиях с расчетом специфики сельскохозяйственного производства. Сделаны выводы о необходимости превентивного использования мероприятий и программ бесконфликтного управления.

Ключевые слова: финансовые показатели, минимизация, экономический конфликт, бесконфликтное управление, аграрные предприятия.

ANNOTATION

It investigates what the main tool to minimize the risks and solving economic conflicts in modern conditions is the formation of financial assets in order to cover the expected negative financial consequences and crisis management. Available tools measuring and evaluating financial support to minimize the economic conflicts in the agrarian enterprises with the calculation of the specificity of agricultural production. The conclusions about the need for preventive measures and the use of conflict-management programs.

Keywords: financial performance, minimization, economic conflict, conflict-management, agricultural enterprise.

Постановка проблеми. Глобальні перетворення в національній економіці України, що зумовлені геополітичними та економічними викликами сьогодення, ставлять перед усіма складовими аграрної сфери країни низку проблем техніко-технологічного, організаційно-інноваційного та фінансового характеру, від рішення яких залежить успіх реформування аграрної економіки та, як наслідок, досягнення національного захисту та фінансових інтересів нарощення аграрного бізнесу, які є метою цих перетворень. Як зазначається у праці, [1]: «Для здійснення на практиці такого системного про-

цесу, як економічне зростання, необхідно, щоб дії всіх фінансових та господарюючих суб'єктів щодо реалізації їх інтересів були вписані сталі функціонально доцільні утворення. Структурні взаємозв'язки фінансів виробництва генерують появу великого масиву економічних процесів, надзвичайно складних інституціонально, які вимагають свідомого регулювання в управлінні на макро і мікроекономічному рівнях».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процеси трансформації фінансових механізмів розвитку підприємств аграрного виробництва в аспектах управління фінансовими ризиками та мінімізації їх впливу в сучасних умовах господарювання досліджували відомі вчені: Амбросов В.Я., Малік М.Й., Саблук П.Т., Красноручський О.О., Гулей А.І, Булюк В.В., Войт С.М., Гришова І.Ю., Гнат'єва Т.М., Луценко Ю.О., Лагодієнко В.В., Кужель В.В., Сафонов В.В., Крюкова І.О., Іртіщева І.О., Шабатура Т.С., Стоянова-Коваль С.С., Ткач В.О., Шкарлет С.М., Хома І.Б., Царенко О.В., Юрчишин В., Язлюк Б.О. [1-13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, з практичної та теоретико-методологічної точки зору набуває все більшої своєчасності подальші дослідження в аспекті визначення меж фінансових ризиків та економічних конфліктів як автономних економічних дефініцій та окреслення фінансових вимірів мінімізації економічних конфліктів в сучасних умовах розвитку аграрної сфери.

Мета: дослідити та сформулювати методіку фінансових вимірів мінімізації економічних конфліктів на підприємствах аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу. З переходом до нових умов діяльності, зі зміною управлінських методів господарювання, формуванням нової парадигми розвитку підприємств аграрної сфери, орієнтованих на економіку ринкового типу та вихід на міжнародні ринки, розпочався пошук ефективних механізмів вирішення економічних конфліктів у фінансових системах управління підприємством. Основним інструментом мінімізації ризиків та вирішення економічних конфліктів в сучасних умовах залишається формування фінансових фондів з метою покриття очікуваних негативних фінансових

наслідків та антикризового управління. Відомо, що уникнути невизначеності та усіх ризиків у діяльності підприємств аграрної сфери в силу специфіки їх виробництва та економічної природи економічних конфліктів, які супроводжують кожну комерційну операцію, що має фінансовий сенс та пов'язана із очікуванням певного рівня доходності, неможливо навіть за рахунок прийняття найефективніших планів, оптимальних рішень. Позбутися невизначеності та ризику в процесі вирішення економічних конфліктів, можна лише знищивши сам ринок. Тому необхідно враховувати ризики при формуванні систем управління підприємством, що дасть змогу не лише зменшити ймовірність і розмір можливих збитків, а й створити всі умови для отримання найкращих позитивних результатів у вигляді додаткових доходів, прибутків, дивідендів тощо. Основним завданням повинна бути не відмова від прийняття ризикованих рішень, пов'язаних з невизначеністю, а чітка ідентифікація, детальний аналіз, точна оцінка й, відповідно, ефективне управління ризиком. Сучасний етап розвитку науки управління ризиком на теренах України характеризується переходом від етапу захоплення до етапу поширення та становлення серед науковців, що заангажовані в даній царині досліджень. Застосування ж даних методів на практиці управліннями, які прагнуть працювати на якісно новому "західному" рівні, перебуває лише на стадії становлення та впровадження. Методи управління ризиками, які застосовуються, базуються переважно на інтуїції керівників, їхньому досвіді та авторитеті. Відсоток управлінців, які мають

спеціальну підготовку та володіють методами й підходами управління економічним ризиком, незначний. Це пояснюється економічними, політичними та соціально-психологічними особливостями, які панують сьогодні в країні.

Звичайно говорять, що ризик супроводжують три умови: присутність ризикових подій, невизначеність цих ризикових подій, альтернативність ризикових подій. Тобто ризик розглядається як наслідок подій і, відповідно, класифікується і оцінюється, виходячи із свого подієвого характеру. Оскільки комбінативність подій є досить високою, то виникає безліч ситуацій, кожна з яких є альтернативною до інших, має свою ймовірність, власне основне джерело формування ризику та межі його прояву. Виходячи із безлічі основних джерел формування ризику різні автори розглядають наступні форми економічного ризику: природно-кліматичні ризики, техніко-технологічні ризики, кримінально-правові ризики, політико-економічні ризики, організаційно-управлінські ризики, ризики країни, соціальні ризики, податковий ризик, фінансовий ризик, маркетинговий ризик, селективний ризик, інфляційний ризик, дефляційний ризик, відсотковий ризик, валютний ризик, ризик втраченого зиску, кредитний ризик, операційний ризик, трансляційний ризик, кредитний ризик щодо позичальника, кредитний ризик щодо способу забезпечення позики.

Кужель В.В. вважає, що ризикове завдання - це ситуація, у якій мається невизначеність щодо бажаного результату. Той, хто вирішує завдання, не здатний однозначно передбачати, доможеться він успіху чи ні, чи виграє визначе-

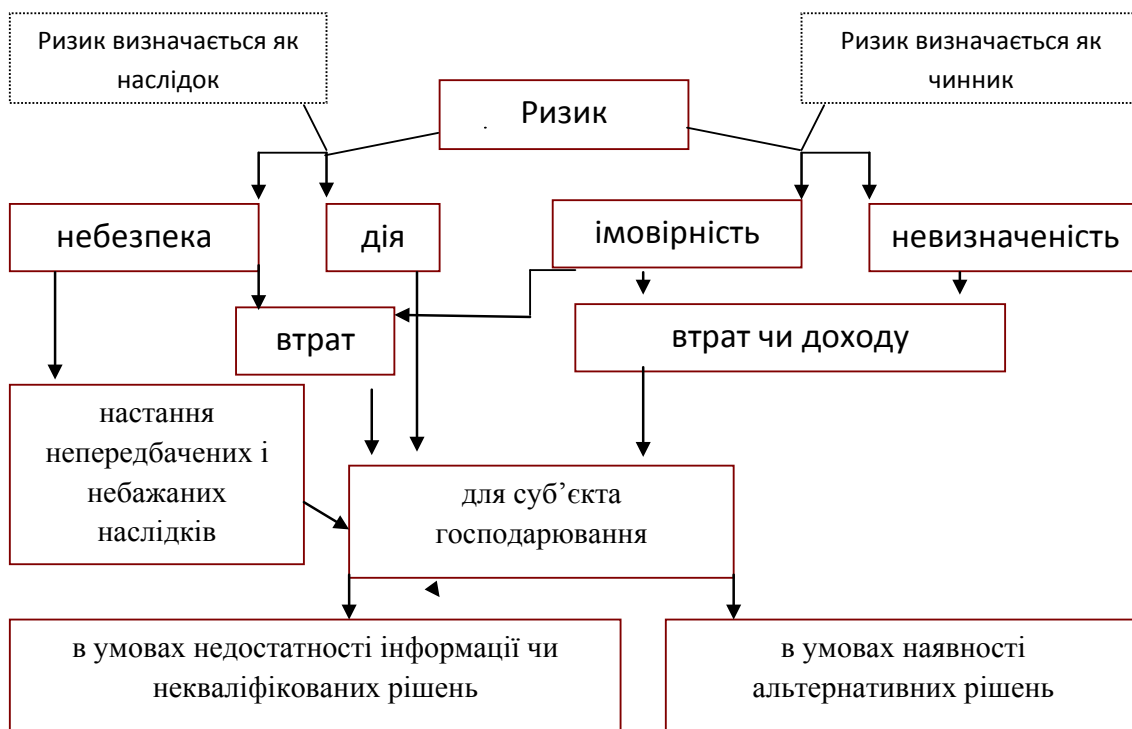

Рис. 1. Групування основних визначень ризику [6]

ну суму чи програє її. [5]. Стверджують також, що "... ризик – це імовірність настання втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або ж прямих збитків, внаслідок появи непевної (випадкової) події." [7]. Ризик визначають також як "загрозу того, що підприємець понесе втрати у вигляді додаткових витрат або отримає доходи нижче за ті, на які він розраховував"; "імовірність перевищити очікуваний прибуток" [3]. Згідно визначення в [4], ризик – це невизначеність в отриманні доходу, який залежить від загального стану економіки, це спосіб дії в ситуації невизначеності. Очевидно, що ризик є багатоаспектним явищем і може безпосередньо впливати на прибутки, доходи, дивіденди тощо. Тому виникли трактування ризику, як економічного явища, реалізація якого веде виключно до позитивного економічного ефекту. Ризик – великий стимул для отримання додаткового прибутку, специфічного підприємницького доходу [5].

Загалом можна наступним чином згрупувати існуючі визначення ризику (рис. 1).

Про наявність цієї проблеми як такої, що існує в економічній науці взагалі, свідчать, наприклад, також висновки Міжнародного інституту досліджень ризику, в яких, без наведення відповідних результатів аналізу та обґрунтування, відзначається відсутність на даний час науково обґрунтованих визначень деяких базових понять, до яких передусім належить поняття "ризик", що зумовлене поки що неналежним рівнем розвитку базової економічної науки [8].

Таким чином, ризик визначається виходячи:

- Методичного підходу до його оцінки

1) ризик є небезпека, дія – ризик розуміється як подія, що може привести до певного наслідку, який піддається вимірюванню. Тобто вимірюється не сама величина ризику, а величина наслідку (позитивна чи негативна),

2) ризик є ймовірність, невизначеність – вимірюється кількість та ймовірність подій, які приводять до наслідку.

- Кількісних меж реалізації ризику

1) ризик є негативним явищем, що приводить тільки до втрат,

2) ризик може бути як позитивним, так і негативним.

- Основним чинником виникнення ризику

1) погана якість інформації, що приводить до виникнення ризикової події,

2) вибір одного рішення з альтернативних, що приводить до виникнення комплексу ризикових подій.

Як бачимо, ризик за одними визначеннями є чинником, за іншими – наслідком.

У переважній більшості наукових праць у якості кількісного критерію невизначеності або ризику використовуються показники, що характеризують загальні властивості сукупності, такі як дисперсія, дисперсія збурювання, коефіцієнт варіації, семиваріація, інші. Інші дослідники визначають рівень ризику підпри-

ємства або невизначеності економічного середовища, виходячи з фінансово-економічних параметрів, що в динаміці описують стан досліджуваного об'єкта і недостатньо оцінюють вплив випадковості на рівень ризику. На нашу думку будь-який економічний процес в аспекті вирішення економічних конфліктів та побудови інструментів оцінки та вимірів фінансового забезпечення їх недопущення, слід розглядати одночасно як визначений, так і як невизначений з урахуванням фактору часу. Це обумовлюється наступним визначенням фінансового менеджменту [3]: «Структура і міра ризику діалектично змінюються в часі під впливом змін (трансформації) зовнішнього і внутрішнього середовища, дії низки об'єктивних і суб'єктивних чинників». Припустимо, що існує залежність між явищем А (причина, економічний показник) та явищем Б (наслідок, економічний показник). При цьому явище А має певну тривалість (від моменту t_1 до моменту t_2), тобто можна записати, що існує

$$A(t)=\Phi(t) \quad (1)$$

Тоді, звичайно

$$B(A)=f(\Phi(t)) \quad (2)$$

Побудова лінійного чи нелінійного тренду з врахуванням періодичності дозволяє визначити, яка саме частина конкретного значення показника визначена закономірностями функціонування економіки, а яка – є випадковою. Фактична динаміка явища Б буде складати певну множину $B \in [\bar{b}_1, \bar{b}_2, \dots, \bar{b}_n]$, теоретично визначена динаміка явища Б буде також складати множину $B_t \in [\bar{b}_{t_1}, \bar{b}_{t_2}, \dots, \bar{b}_{t_n}]$, члени якої будуть відрізнятися від членів множини Б на множину $\Delta B_t \in [\Delta \bar{b}_{t_1}, \Delta \bar{b}_{t_2}, \dots, \Delta \bar{b}_{t_n}]$. Саме множина ΔB_t у відношенні до множини Б і буде характеризувати ступінь варіативності показника, визначену випадковими чинниками. Можна пропонувати модифікувати коефіцієнт варіації показника, що звичайно визначається як $k_\sigma = \frac{\sigma_B}{B}$ визначити як $k_\sigma = \frac{\sigma_{\Delta B_t}}{B}$. Проте множини Б та ΔB_t є одночасно і випадковими, тому можна сказати, що існує найбільш ймовірне значення Б та найбільш ймовірне значення ΔB_t , які й будуть визначати найбільш ймовірне значення невизначеності показника. Тоді

$$B_{\bar{B}} = B + \Delta B_{\bar{B}},$$

де $B_{\bar{B}}$ - найбільш ймовірне значення з множини $B \in [\bar{b}_1, \bar{b}_2, \dots, \bar{b}_n]$,

$\Delta B_{\bar{B}}$ - найбільш ймовірне значення з множини $\Delta B_t \in [\Delta \bar{b}_{t_1}, \Delta \bar{b}_{t_2}, \dots, \Delta \bar{b}_{t_n}]$.

B_t при цьому може як мати відповідне значення у множині $B_t \in [\bar{b}_{t_1}, \bar{b}_{t_2}, \dots, \bar{b}_{t_n}]$, так і може не мати такого значення. Кількісний критерій невизначеності тоді матиме вигляд:

$$k_\sigma = \frac{\Delta B_{\bar{B}}}{|B_{\bar{B}} - \Delta B_{\bar{B}}|}, \quad (3)$$

або в модальному вигляді

$$k_{Mo} = \frac{Mo(\Delta B)}{|Mo(B) - Mo(\Delta B)|}, \quad (4)$$

Використання моди показника як вихідного критерію при оцінці рівня ризику пропо-

нувалось ще у 1998 р. [51, с. 101], коли для оцінювання рівня страхового ризику мода пропонувалась як основна частина нетто-ставки страхового тарифу. При цьому для оцінки рівня ризику розраховувалось семіквадратичне відхилення від моди та семіквадратична варіація від моди (а не від математичного сподівання).

Для аналізу ступеня невизначеності також використовують ентропійний критерій невизначеності H , який розраховується за формулою:

$$H = \sum_{i=1}^n P_i \log_2 P_i, \quad (5)$$

де P_i – ймовірність виникнення i -того значення показника. Оскільки $B_u = B_t + \Delta B_u$, то $H = H_t + H_{\Delta B}$, тобто ентропія частково визначеного показника є сумою ентропії цілком визначеного процесу (H_t) та ентропії його випадкової складової $H_{\Delta B}$. Ентропія цілком визначеного процесу є нульовою. Тобто, якщо аналіз щільності ймовірності проведено коректно та він базується на достатньо великій кількості вимірювань, то $H=H_t$, або $H/H_t=1$. Ентропійний критерій невизначеності розраховуватиметься за формулою:

$$k_H = \frac{H_t}{H}, \quad (6)$$

і характеризуватиме ступінь невизначеності інформації про процес чи похибки у її оцінці. Інтегральний кількісний критерій невизначеності тоді матиме вигляд:

$$K_H = k_{Mo} / k_H, \quad (7)$$

Даний підхід є можливим використовувати для оцінки невизначеності будь-якого економічного показника, а також для оцінки достовірності інформації про нього. Попередніми етапами проведення подібного аналізу є побудова досить достовірного ряду теоретичної динаміки, для перевірки рівня достовірності якої можна використовувати однофакторний дисперсійний аналіз чи інші інструменти. У даній роботі для оцінки достовірності наближення було використано F -критерій, що характеризує співвідношення між факторною ($s_{факт2}$) та залишковою дисперсією ($s_{зал2}$) [3]:

$$F = \frac{S_{факт}^2}{S_{зал}^2}. \quad (8)$$

Висновки. Найпоширенішим методом вирішення економічних конфліктів в силу нестачі фінансових ресурсів для запобігання негативних наслідків впливу фінансових ризиків на українських підприємствах залишається ситуаційний. Застосування цього методу виправдане в сучасних умовах, коли ситуація розвивається надзвичайно динамічно, передбачити її достатньо важко, а підприємства відчувають значний дефіцит фінансових ресурсів та дисбаланс фінансових потоків на рівні галузі. Проте практика показує, що попереднє моделювання ситуацій вирішення і на його основі розробка програми вирішення економічних конфліктів дає змогу отримати кращий результат за оптимального співвідношення “ризик-прибуток” к

свідчить практика фінансового менеджменту за останні роки багато вітчизняних аграрних підприємств, щодо яких порушується справа про банкрутство, насправді мають достатньо високий економічний потенціал свого розвитку та достатньо компетентних антикризових менеджерів. Превентивне застосування заходів та програм безконфліктного управління щодо запобігання фінансових ризиків дало б змогу таким суб'єктам уникнути не прогнозованих наслідків фінансової кризи та посилити фінансовий захист інтересів аграрного бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гайдуцький А.П. Фінансові ризики в умовах глобалізації економіки // *Фінанси України*. – К.: Преса України, 2012. – № 8. – С. 60-62.
2. Грабчук О.М. Специфіка дослідження фінансового ризику підприємств в умовах економіки України // *Матеріали ІУ Всеукраїнської науково-практичної конференції “Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України”* – Д.: ДНУ, 2013. – С. 22-24.
3. Грабчук О.М. Ризик-менеджмент індивідуальних фінансових потоків на підприємстві // *Економіка: проблеми теорії і практики*. Зб. наук. праць. – Д.: Наука і освіта, 2013. – Вип. 186., т. 3. – С. 795-803.
4. Гришова І.Ю. Социально-экономическое развитие предприятий в контексте решения экономических конфликтов / И.Ю. Гришова, Л.Е.Лебедь // *Актуальные проблемы экономики и управления*, 2015. – №2. – С. 33-37.
5. Кужель В.В. Экономическая безопасность в аспекте дегенерации аграрной сферы Украины / И.Ю. Гришова, В.В. Кужель, Н.В. Лагодненко, // *Стратегическое планирование развития городов и регионов. Памяти первого ректора ТГУ С.Ф. Жилкина : сборник научных трудов V Международной научно-практической конференции (Тольятти, 19–20 июня 2013 года) / отв. за выпуск Ю.А. Анисимова*. – Тольятти : Изд-во ТГУ, 2013. – С. 49-55.
6. Гришова І.Ю. Оцінювання чинників формування фінансового потенціалу аграрного виробництва/ І.Ю. Гришова, О.В.Митяй, В.В.Кужель// *Актуальні проблеми економіки*. – 2014. – № 10(172). – С. 169-172.
7. Крюкова І.О. Напрями здійснення фінансових інновацій на підприємствах / І.О. Крюкова // *Економіка: реалії часу*. – Одеський національний політехнічний університет, 2013. – № 2(7). – С. 144-150.
8. Kryukova I.A., Zamlynskiy V.A., Galickiy A.N. Scientific and methodical aspects of the formation of modern financial architecture for the enterprise. «Science progress in European countries: new concepts and modern solutions». March 28, 2013. – Stuttgart, Germany. – Volume 3. – P. 29-32.
9. Шабатура Т.С. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємств машинобудування / Т.С. Шабатура // *Вісник Сумського національного аграрного університету*. – 2012. – №2 (33). – С. 15-21.
10. Шабатура Т.С. Ідентифікація загроз фінансової безпеки підприємств птахівництва Одеської області / Т.С. Шабатура // *Вісник Сумського національного аграрного університету: Науково-методичний журнал*. Серія: фінанси і кредит. – 2012. – №1(32). – С. 95-100.
11. Митяй О. В. Основні напрями оцінки потенційних можливостей аграрних підприємств / О. В. Митяй // *Вектор науки*

- Тольяттинского государственного университета. – 2013. – № 3 (14). – С. 55-59.
12. Митяй О.В. Вплив економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств / О.В. Митяй // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 2. – С. 23-28.
13. Іртищева І.О. Формування державної інвестиційної політики України в умовах неоліберальної моделі глобалізації / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко // Науковий вісник Херсонського державного університету Вип. 2. – Херсон, ХДУ. – 2013. – С. 38-45.